

Historie od 80. let po současnost

Jan Konáš

Na začátku 80. let 20. století pracoval jako ošetřovatel v Akva Tera pan Hyhlík, což byl akvarista. Expozice tak byla v tu dobu věnována výhradně akvaristice. V polovině dekády bylo rozhodnuto o celkové rekonstrukci výstavního prostoru. Asi po dvou letech přestavby byla Akva Tera v roce 1987 opět otevřena. Do interiéru byla pořízena celoskleněná lepená akvária různých objemů, od poměrně malých až po 500 litrové. Ta byla umístěna na nových kovových stojanech. Některé nádrže a stojany v zázemí slouží dodnes. Obložení akvárií z obyčejné překližky, polepené tapetou imitující hnědou dýhu nahradily stěny z voděodolné překližky potažené zelenou dýhou. Podlahu tvořily desky z leštěného bílého mramoru. Některé volné stěny v první místnosti byly obloženy opukovými destičkami. V první výstavní síni, hned u vchodu, naproti pokladně byl vybudován prostor pro krokodýly s bazénem. Pak vlevo pokračovala řada s 300 – 400 litrovými nádržemi, vpravo pak byla řada s 1000 litrovými zděnými nádržemi, v celém vnitřním prostoru potaženými sklolaminátem. Čelní pohled akvárií tvořilo lepené sklo o síle dvou centimetrů. Ve druhé výstavní prostoře byly tři akvarijní stěny, které tvořil nesourodý soubor různě velkých nádrží, které měly v jednotlivých řadách vždy stejnou výšku, aby byl zachován alespoň pohledový soulad. Každá z prostor byla vytápěna velkými elektrickými akumulacími kamny. Venkovní výzdoba na budově byla tvořena z keramických obkladů, vchod pak byl kombinací nerez a keramiky. Návrh a realizaci provedl plzeňský výtvarník Stanislav Staněk. Vybavení interiéru i exteriéru bylo tedy na svou dobu celkem moderní, poplatné tehdejšímu trendu výstavní akvaristiky v Československu.

Za expoziční částí byla přípravná, menší místnost, jejíž součástí byla asi 1200 litrová nádrž na odstátou vodu, pro výměnu vody v nádržích, kombinovaná lednice na uskladnění krmiva a pracovní stůl na jeho přípravu. Přes domovní chodbu bylo ještě malé zázemí s odstavnými a karanténními nádržemi. Tato místnůstka sousedila s opravářskou dílnou podniku Kancelářské stroje. Zmiňuji tuto dílnu proto, že tato prostora bude hrát v dalším vývoji Akva Tera svoji roli. I tehdy jsme byli rádi, že je tato dílna, tehdy vybavená různými stroji, v našem sousedství. Její zaměstnanci byly vždy ochotni a nápomocni s různými menšími opravami, či při výrobě různých věcí do provozu, které se tehdy daly získat pouze samovýrobou. Inu byla taková doba.

Po rekonstrukci byla celá expozice opět zařízena, skoro výhradně, jako akvaristická výstava. Otvíralo se 47 druhů ryb a 4 druhy plazů. Ryby byly objednány z tehdejšího západního Německa. Některé druhy nebyly v té době tak často k vidění.

Seznam některých druhů chovaných v této době v Akva Tera:

ostnojazyčnatec dvouvousý *Osteoglossum bicirrhosum*

nožovec velký *Chitala chitala*

motýlkovec africký *Pantodon buchholzi*

bichir Delhezův *Polypterus delhezi*

sumec sklovitý *Kryptopterus bicirrhus*

parmička žraločí *Balantiocheilus melanopterus*

sumeček žraločí *Pangasius sutchi*

kaložrout skvrnitý *Scatophagus argus*

stříkoun lapavý *Toxotes jaculatrix*

piraňa červená *Pygocentrus nattereri*

peřovec kukaččí *Synodontis multipunctata*
pancérníček zlatopásý *Corydoras schultzei*
terčovec hnědý - *Symphysodon aequifasciatus axelrodi*.
terčovec modrý *Symphysodon aequifasciatus haraldi*
sekavec příčnopásý *Pangio kuhlii* /*Acanthopthalmus kuhli kuhli*/
cichlidka Ramirezova *Mikrogeophagus ramirezi*
čichavec medový *Trichogaster chuna*
čichavec pruhovaný *Trichogaster fasciata*
čichavec pyskatý *Trichogaster labiosa*
čichavec zakrslý *Trichogaster lalius*
čichavec perleťový *Trichopodus leerii*
čichavec šedý *Trichopodus trichopterus*
vrčivka trpasličí *Trichopsis pumila*
čichavec líbající *Helostoma temminckii*
parmička čtyřpruhá *Puntius tetrazona*
parmička červenoocasá *Epalzeorhynchus bicolor*
parmička červenoploutvá *Epalzeorhynchus frenatus*
několik druhů teter a tlamovci z jezera Malawi

Postupem času přibyli i zástupci třídy plazů. Chovány zde byly postupně tyto druhy:

kajman yakaré *Caiman yacare*
krokodýl novoguinejský *Crocodylus novaeguineae*
kožnatka čínská. *Pelodiscus sinensis*
kruhochvost štítnatý *Cordylus cataphractus*
agama vousatá *Pogona vitticeps*
užovka černá čtyřpruhá *Pantherophis obsoletus quadrivittatus*
užovka červená *Pantherophis guttatus*
psohlavec orinocký *Corallus hortulanus*
kajmanka dravá *Chelydra serpentina*
želva bahenní *Emys orbicularis*

Chovali se tu také dva zástupci ocasatých obojživelníků:

axolotl mexický *Ambystoma mexicanum*
žebrovník Waltlův *Pleurodeles waltl*

Jedna nádrž byla věnována malým savcům a zde se střídali pískomilové s křečičky.

Problematické bylo některé technické vybavení. Osvětlení nádrží nemělo vždy dostatečnou intenzitu, zvláště u hlubších akvárií. A tak mnohde akvarijní rostliny, kterých nikdy nebylo mnoho, příliš nefungovaly. Mnohem horší však byl princip vzduchování. Vzduchování zajišťovaly dva elektromotorové kompresory do kterých se musel, a to často dolívat motorový olej. V přístavku ve dvoře objektu, pak byla tlaková nádrž, kterou jsme přezdívali „pershing“, podle americké balistické řízené střely. Na jejím dně se tvořila olejnatá emulze z kondenzátu vody a motorového oleje, i když se tato emulze pravidelně vypouštěla, nezabránilo to tomu, aby se nedostala do rozvodů vzduchovacího systému. Takže nedlouho po zahájení provozu byly vzduchovací hadičky v prověšených místech plné oleje, ropného produktu. Musely se

často vyměňovat. To však problém nikterak neřešilo, neboť hadičky byly až koncovým prvkem celého vzduchovacího systému. Ten se sestával ještě z ocelových trubek a trubek novodurových a ty byly olejové emulze plné a měnit se nedaly. Tak se několikrát stalo, že olej vstříkl přes filtr nebo vzduchovací kámen do nádrží. Na hladině se pak utvořila mastná skvrna a my jsme museli pořád dokola měnit vodu. Přes veškeré snahy však někdy docházelo i k otravě ryb, obvykle když se olej dostal do vody večer nebo v noci. Nápravy bylo dosaženo až na počátku 90. let, kdy staré kompresory nahradily dva kompresory membránové, které byly napojeny přímo do rozvodu.

Teplou vodu v celém objektu zajišťoval osmdesátilitrový boiler, což bylo málo. Zvláště teplá voda chyběla při výměně vody v bazénu krokodýlů. Při napouštění temperovaná voda brzy došla a tak se muselo dopouštění dělat na etapy, až se boiler znova nahřál, nebo se zvířata musela zablokovat na souši a čekat až se voda sama nahřeje. Tím se předcházelo tomu, aby se krokodýl ve studené vodě nepodchladi. Bazén měl pode dnem sice topné panely a trvalo, zvláště v zimním období, i dva dny než se voda v bazénu prohřála na požadovanou teplotu.

Nejprve po otevření Akva Tera po rekonstrukci zde byli chováni dva kajmani yakaré. Byla to odrostlejší mláďata odchovaná v zoo. Větší z nich měřil něco málo přes metr. Ten se naučil jednou v noci v místě mezi stěnou a ohrazením expozice přelézat mimo ní. V tom místě byla mezi stěnou a rámem ohrazení asi dvacet centimetrová mezera ve tvaru V. Přes tuto mezeru se dokázal vysoukat a protáhnout. Neutekl daleko, ale usadil se u vchodu mezi prosklenou stěnu a pokladnu. Ošetřovatel ráno po příchodu zjistil jeho únik. Musel ho odchytil a vrátit zpátky. Tím se zdála být tato kauza vyřešena. Ale kdeže. Kajman toto opakoval s každonoční pravidelností. Takže každý den ráno ošetřovatel, již s rutinou, šel na jisto a kajmana odchytil, vždy na stejném místě. Pikantní na tom bylo, že tehdy byla před Akva Tera zastávka tramvaje a lidé čekající na spoj do práce měli po ránu každodenní povyražení, když mohli pozorovat za oknem odpočívajícího kajmana. Toto trvalo asi dva měsíce, než údržba ze zoo únikovou cestu zavařila plechem. Pak výlety tohoto dezertéra přestaly.

Výhodou těchto kajmanů bylo, že při jejich velikosti nebyl problém při napouštění a zvířata se dala snadno od vody odblokovat. Horší to bylo po jejich výměně za podstatně většího krokodýla novoguinejského. Několikrát se stalo, že tento krokodýl prorazil blokaci a skočil do vody. Většinou se to stalo v době napouštění, kdy byla hladina vody pod polovinou výšky nádrže a byla chladná. A to byl problém, neboť po kolmých stěnách nedokázal krokodýl vyšplhat na souš. Hrozilo podchlazení a utonutí zvířete. Krokodýl se musel okamžitě chytit do smyčky a na provaze vytáhnout ven na souš. Což v jednom člověku nebylo možné a tak neměl-li ošetřovatel jinou možnost, nezbylo než požádat o pomoc muže z řad návštěvníků nebo kolemjdoucích. A tak mají možná někteří Plzeňané dodnes vzpomínku na trochu adrenalinový zápas s krokodýlem.

Prvním porevolučním ředitelem zoo byl ing. František Sládek. Jeho zásluhou došlo k výměně vzduchovacího systému. Jako amatérský akvarista pochopil, že dosavadní systém je naprosto nevyhovující. Z dnešního pohledu spornějším počinem bylo zřízení černomořských akvárií. Na začátku 90. let plzeňská zoo začala kooperovat s ukrajinskou zoo Oděsa. Tehdejší ředitel oděské zoo byl původem Čech s vazbou na Plzeňsko. Snad proto došlo k určitým dohodám mezi těmito zahradami. A to se dotklo i Akva Tera. Bylo rozhodnuto, že čtyři největší tisícilitrové nádrže budou upraveny na mořská akvária pro chov černomořských živočichů. O osazení nádrží se měli postarat kolegové z oděské zoo. Na nás bylo zajistit technické zařízení.

A tak jednoho dne přijeli „hoši z Ukrajiny“. Přijeli autobusem, který už hodně pamatoval. Krom lidské osádky byl naplněn barely s vodou a mořskými živočichy, mořskými kameny různých velikostí a pískem. Ale hlavně, a to nás překvapilo, přivezli sebou 3 nebo 4 pytle brambor. Na otázku proč vezou brambory, zněla odpověď: „ A što my budēm kušát “. Dva členové tohoto týmu pak zařizovali nádrže v Akva Tera. Asi po třech týdnech byly zařizovací práce hotovy. Došlo k vypuštění živočichů a expozice se s pompou otevřela.

Z bezobratlých mořských živočichů tu byly ježovky, krevety a krabi. Z ryb to pak byly například hlaváč velký *Gobius cobitis*, hlaváč hlavatý *Millerigobius macrocephalus*, pyskoun dlouhonosý *Symphodus roissali*, ropušnice, dva druhy platýsů a několik dalších druhů černomořských pelagických ryb. Druhy ryb byly rozděleny do nádrží tak, aby ryby spolu vycházely a mohly se chovat v akváriu společně. Tak se začalo v Akva Tera s mořskou akvaristikou. Nikdo o ní příliš nevěděl. Mořská akvaristika je i dnes poměrně složitá chovatelská záležitost, která potřebuje znalosti a určité technické vybavení. Z tohoto pohledu jsme byli naprostí laici. Také investice do zařízení byly minimální. Třeba filtraci tehdy zajišťoval filtr Eheim, který se již použil dříve pro sladkou vodu. Jedinou změnou byla výměna filtračního média – filtrační vata se vyměnila za pórovité vločky, které se tehdy jako filtrační médium používali. Celková kapacita filtru byla 10 litrů. To bylo naprosto nedostatečné. Bylo také potřeba chlazení, voda měla mít 15-17°C, maximálně 20°C. Nad touto hranicí to pro některé druhy bylo kritické. V celkovém prostoru expozice, který byl temperován na asi 25°C, byla tedy teplota příliš vysoká. Měli jsme tedy chlazení akvárií. To se skládalo z chladicího agregátu vyráběného v Rumunsku, rozvodu z měděných trubek, které vedly chladicí médium mimo nádrže a umělohmotných trubek v podobě spirál, která byla uvnitř nádrží. Celá sestava vypadala jako ukázková „bulhařina“. Navíc rumunské agregáty byly neuvěřitelně poruchové. Jeden vydržel ve 24 hodinovém provozu nejdéle asi pět měsíců, ostatní dva asi tři měsíce. Náhradní díly na ně naštěstí nebyly, oprava by trvala určitě déle, než pořízení nového. Takže vždy při poruše se musel koupit nový agregát, což asi i v tu dobu nebylo levné. Když se porouchal, asi po necelém roku provozu akvárií třetí a poslední agregát, bylo nám oznámeno, že na skladě již tento typ nemají. Končila doba produktů z plánované výroby RVHP. Možná však, že vedení zoo již dále nechtělo investovat do tohoto, či podobného zařízení. A tak díky vyšší teplotě a nedostatečné filtraci černomořští živočichové v nádržích postupně uhynuli. Zhruba po roce a čtvrt jsme přebudovali mořská akvária zpět na sladkovodní a éra mořské akvaristiky v Akva Tera prozatím skončila.

V roce 1996 nastoupil do funkce ředitele plzeňské zoo ing. Jiří Trávníček. I v Akva Tera nastala personální změna. Dochází ke změně ošetřovatele. Novým ošetřovatelem se stává Luděk Šulda, který v expozici začíná experimentovat s chovem některých druhů mravenců. Po nástupu ing. Jiřího Trávníčka do funkce začíná v zoo stavební a rekonstrukční boom, který v podstatě trvá bez přerušení dodnes. Tato pružná strategie ovlivnila i dění v Akva Tera. Ve staré podobě, rozsahu a umístění se Akva Tera definitivně uzavírá počátkem roku 1998. Od ledna tohoto roku byla pro veřejnost na tři roky nepřístupná. Čekala ji rozsáhlá rekonstrukce, která z ní udělala expozici moderního typu, hodnou nového tisíciletí.

Dílny podniku Kancelářské stroje byly zrušeny a prostora patřící městu připadla k Akva Tera. Projekt počítal s úplnou změnou situace. Tam, kde byla do nynějška expozice pro veřejnost, mělo být prostorné zázemí. Na místě dílen Kancelářských strojů nový vchod a nová expozice, která měla zahrnout i prostor dřívějšího malého zázemí s odstavnými a karanténními nádržemi. Ve dvoře, místo starých garáží, pak měla pokračovat prostora s novou kotelnou a zázemím pro mořská akvária. K tomu pak ještě v pokračování stavební linie, opět na místo starých garáží, měla přibýt budova záchranného centra. Podle těchto návrhů pak pokračovaly i stavební práce.

Ke konci starého a na začátku nového tisíciletí docházelo k nárůstu počtů zkonfiskovaných nelegálně dovážených zvířat do České republiky, podléhajících mezinárodní úmluvě CITES. Stát však neměl žádnou svou možnost delšího držení pašovaných zvířat do soudního vyřízení. Proto oslovil zoologické zahrady, jestli by se o zadržená zvířata nemohla postarat v rámci zavedení takzvaných záchranných center. Několik málo zoo se přihlásilo a založila záchranná centra (dále jen ZC), podle svých možností. Jednalo se převážně o plazy, i když některá zoo otevřela svá ZC pro ptáky nebo savce. Naše zoo založila ZC pro plazy a nižší živočichy. Pražská a plzeňská zoo v průběhu doby pokryly největší procento těchto zkonfiskovaných živočichů. Postarat se o všechna ta zvířata však znamenalo najít prostor pro jejich chov. Kapacita prostor v zoo nemohla postačit. Z tohoto důvodu se v rámci rekonstrukce Akva Tera přistoupilo i k vybudování nového, funkčního a moderního ZC.

Návrhu na novou tvář expozice Akva Tera se zhostil MVDr. Vítězslav Honsa, který v těch letech zastával funkci hlavního zoologa nebo kurátora plazů. Ze zoo odchází v polovině roku 2005 do soukromé veterinární praxe, ale dá se říci, Akva Tera v dnešní podobě je jeho dítětem. V jeho pojetí byla nová expoziční část vybudována jako jakýsi prostor jeskyně, řešený umělými skálami ze stříkaného a obarveného betonu, do něhož jsou zakomponována prostorná, celoskleněná terária se síťovým větráním v jejich horní části. Podobně byla řešena i mořská a sladkovodní akvária v zadní části expozice. Menší terária jsou také vkusně zamaskována do celého prostoru. Součástí expozice je stojan na bezobratlé živočichy a stěna s menšími terárii pro sklípkaný. Snahou je vystavovat exempláře v co nejpřirozenějším možném prostředí. To znamená pokusit se ukázat zvířata jako ve výřezu nějakého jejich biotopu.

V zázemí, bývalé expozici, proběhly také úpravy. Byla zbourána zděná 1000 litrová akvária, a vzniklá prostora je využita pro chov bezobratlých živočichů. Je založena „cvrčkárna“, oddělená prostora na chov krmného hmyzu. Od té doby je Akva Tera více méně soběstačná v produkci krmného hmyzu. Některá stará akvária a stojany se po úpravách dále použila, jiné celoskleněné nádrže se dokoupily. Vzniká prostorné, multifunkční zázemí pro chov rozličných druhů plazů a obojživelníků. Skladbou živočichů se po mnoha letech Akva Tera stává spíše „Terou“, akvária jsou ve velké menšině.

Nově zrekonstruovaná Akva Tera se pro veřejnost otevírá 31. ledna roku 2001. V prvním roce znovuotevření navštěvuje expozici přes 50 000 návštěvníků. V dalších letech samozřejmě dochází k poklesu na 15 -18000 návštěvníků, taková návštěvnost v podstatě trvá dodnes. Tato průměrná návštěvnost je překonána pouze v roce 2005, kdy se v Akva Tera pořádá „Světová výstava sklípkanů“ s asi 140 druhy těchto pavouků, což je v té době neuvěřitelná sbírka v rámci evropských zoo. Od konce 90. let vychází ve spolupráci s plzeňskou zoo odborný časopis „Sklípkan“, který se zabývá zoologií, chovem či popisem nálezů na lokalitách bezobratlých živočichů a jenž spravuje a rediguje MVDr. Vítězslav Honsa. Časopis dokáže v konkurenčních podmínkách vycházet zhruba deset let.

Po znovuotevření se počet zaměstnanců v Akva Tera zvyšuje, skládá z vedoucího ošetřovatele Akva Tera, dalších čtyř ošetřovatelů a dvou pokladních. Každý den drží jeden z ošetřovatelů službu do 19⁰⁰ hodin. Expozice je otevřena pro veřejnost denně od 10 – 18³⁰. K navýšení počtu ošetřovatelů došlo proto, že se mnohonásobně zvedá počet chovaných druhů a jedinců. Akva Tera se vlastně stává teraristickou baštou v rámci zoo. Začínalo se s chovatelsky jednoduššími druhy, aby ošetřovatelé získali zkušenosti, časem se přecházelo k druhům složitějším. Skladba chovanců se stále částečně pozměňuje a celkový počet druhů, který byl v Akva Tera od roku 2001 chován je značný.

To že jsme se přihlásili a založili ZC nám dopomohlo k mnoha zajímavým a nedostupným druhům. Mezi roky 2000 – 2004, byl asi největší boom zadržených živočichů. Rukama

ošetřovatelů tu díky ZC prošlo mnoho rozličných druhů plazů, jejichž seznam byl hodně dlouhý a díky tomu také získali mnoho odborných zkušeností. Ne vždy se podařilo živočichy udržet. Mnohdy přišli v hodně zbídačelém stavu po dlouhých transportech, ani jsme si často nedovedli představit, čím vším si musela zvířata projít. Byla dehydrovaná, zraněná nebo plná parazitů. Ale když se je povedlo vyplatit a dlouhodobě udržet, byla to radost. Tak jsme se dostali například k početné skupině krait zelených, několika druhů vzácných stromových varanů a vzácných želv. V roce 2005 byla upravena další chovatelská místnost v prvním patře domu, která slouží k chovu novoguinejských zvířat, právě krait zelených a stromových varanů. Mnoho zvířat pocházejících původně ze ZC stále chováme a některé druhy i úspěšně množíme, už třeba nejen v Akva Tera, ale i v expozicích, či zázemí na území zoo.

Akva Tera však slouží nejen jako chovatelská a veřejná expoziční prostora, ale jejím dalším posláním je i environmentální a výchovná činnost. Probíhají zde komentované prohlídky skupin. Zvláště školy zde využívají tyto prohlídky v rámci svých výukových programů. Vždy jeden z přítomných ošetřovatelů podává třídám odborný výklad, třeba i dle potřeb pedagoga se zvláštním zřetelem na ochranu přírody. Snad tím trochu přispíváme k lepšímu vztahu žáků a studentů k přírodě v dnešní dosti přetechizované a počítačově virtuální době.

Pro širokou veřejnost je tu potom denně v 16⁰⁰ hodin komentované krmení dle takzvaného denního „menu“. Opět s výkladem jednoho z ošetřovatelů. Krom toho zde také probíhají studentské odborné praxe jak studentů středoškolských, tak vysokoškolských se zájmem o tuto problematiku. Funguje zde také, početně omezený, kroužek mladých teraristů. Ten již za svoji existenci vychoval mnoho mladých lidí jako nadějných teraristy. Možná, že ne každý odchovanec tohoto kroužku u tohoto koníčka zůstane celý život, ale jistě bude mít v životě kladný vztah k plazům, obojživelníkům, bezobratlým a k přírodě vůbec. Jsou však i takový, pro které se teraristika stane celoživotním zájmem a je pro nás pak pěkné sledovat je starší a moudřejší, když se do Akva Tera vrací třeba pro radu či konzultaci, nebo je potkáváme na teraristických burzách. Někomu z nich to dokonce určí i jeho další směr vzdělávání i kariéry. Je prostě hezké, když vidíme, jak nám vyrůstá další generace chovatelů a odborně vzdělaných lidí.

Akva Tera je také jakousi výspou plzeňské zoologické zahrady v centru města, pro Plzeňana snadno dosažitelná. Prostě jsou to takové „Tropy za rohem“.